

EN MÖTESPLATS FÖR NÄRINGSLIV
OCH UTBILDNING

Oktober 2022

Ett näringslivs- och innovationscenter i Nynäshamn?

Faugert & Co

Oktober 2022

Ett näringslivs- och innovationscenter i Nynäshamn?

Faugert & Co

Mikaela Almerud, Catharina Palm & Nils Karlsson

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Introduktion	3
Bakgrund	3
Uppdraget	4
Begränsningar i utredningen	5
Metod	6
Att skapa attraktiva miljöer	7
Relevant forskning på området	7
Nynäshamns tycks inte fullt ut omfattas av spridningseffekterna från Stockholm	9
Exempel på satsningar för att stärka kommunal tillväxt och attraktivitet	11
Ett näringslivs- och innovationscenter i Nynäshamn	15
Förutsättningar för ett innehållsmässigt ändamålsenligt näringslivs- och innovationscenter	15
Att etablera ett näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet	15
Etableringen av ett näringslivs- och innovationscenter bör ske i en samskapande process	17
Vilka verksamheter bör finnas på plats i ett näringslivs- och innovationscenter?	17
Effekter och mervärden av ett näringslivs- och innovationscenter	18
Hur ska ett näringslivs- och innovationscenter organiseras?	19
Företagens syn på ett näringslivs- och innovationscenter	20
1.1 Hur ställer sig företagen till ett näringslivs- och innovationscenter?	20
2 Budget för ett näringslivs- och innovationscenter	25
3 Slutsatser och rekommendationer	26
Appendix	28
Intervjuer och/eller sonderande samtal	28
Omvärldsbevakning	28
Gummifabriken	28
Simonsland och Textile Fashion Center	29

Figurer

Figur 1	Robusthetsindex för Stockholm läns kommuner 2022 _____	10
Figur 2	Vad anser du är det största hindret för tillväxt i Nynäshamns kommun idag? _____	21
Figur 3	I vilken utsträckning skulle ett näringslivs- och innovationscenter skapa mervärde för Nynäshamns kommun, dess företag och invånare? _____	21
Figur 4	Vilka är de främsta mervärdena ett näringslivs- och innovationscenter skulle kunna bidra till? _____	22
Figur 5	Vilka aktörer, förutom Campus Nynäshamn och näringslivsenheten, behöver finnas på plats för ett ändamålsenligt näringslivs- och innovationscenter? _____	23
Figur 6	Främsta utmaningarna för att realisera ett näringslivs- och innovationscenter _____	24

Sammanfattning

Nynäshamn är en kommun med goda förutsättningar. Närheten till Stockholm, hamnen och naturen innebär stora möjligheter. Samtidigt befinner sig kommunen i en brytningstid där det gamla måste ge plats åt det nya. Traditionella industrier har ersatts med nya typer av arbeten och kommunen är inte längre en utpräglad industristad. Arbetsmarknaden förändras och ställer allt högre krav på kompetens och utbildning.

Nynäshamn verkar heller inte omfattas av spridningseffekterna på tillväxt från Stockholm i samma utsträckning som många andra kommuner i regionen. Detta eftersom pendlingsavståndet mellan Stockholm och Nynäshamn är förhållandevis långt. Pendeltåget mellan Nynäshamns station och Stockholm central tar 56 minuter. Till Ösmo från Stockholm central tar det 47 minuter. Utöver detta tillkommer transporttid till och från tåget.

Med bil tar det ca 45 minuter mellan Nynäshamn och Stockholm central och 36 minuter mellan Stockholm central och Ösmo, givet att det inte är några köer vilket sällan är fallet och aldrig i rusningstrafik. Restiden ligger därmed, inte alltid, men ofta runt de 60 minuter som enligt forskning utgör gränsen för när de positiva spridningseffekterna på tillväxten från storstaden upphör. Det innebär att kommunen kan behöva ta en mer aktiv roll och utforma strategier för att på egen hand stärka sin attraktivitet.

Detta har den delvis redan gjort. Nynäshamns kommun har genom Campus Nynäshamn och näringslivsenheten initierat en utredning om att etablera ett näringslivs- och innovationscenter som ska arbeta med näringslivsutveckling, kompetensutveckling, utbildning och innovation i gemensam arena.

Utredningen visar att ett näringslivs- och innovationscenter, för att åstadkomma det, bör ha en kärnverksamhet i form av Campus Nynäshamn inklusive inkubatorverksamhet och science parks samt kommunens näringslivsenhet. *Coworking spaces* eller kontorshotell bör även de finnas eftersom de främjar innovation och nätverk. En funktion inom mark och exploatering skulle kunna addera ett värde oavsett om det ses som en kärnverksamhet eller inte. Studentbostäder kan bidra till att öka attraktiviteten för delar av kärnverksamheten.

För att realisera en mötesplats behövs ytterligare verksamheter adderas. Restaurang och café är självklara liksom utrymmen för konferenser och evenemang. Kulturverksamheter inklusive bibliotek tycks medföra ett stort värde för mötesplatsen och bör därför också beaktas. Särskilt sett till att Nynäshamn har som ambition att främja besöksnäringen, för vilken kulturen kan spela en betydande roll.

För att kunna etablera ett näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet krävs att detta är förankrat och kommuniceras på ett tydligt sätt. De aktörer som omfattas bör präglas av en vilja att samverka. Det är viktigt att ett potentiellt näringslivs- och innovationscenter etableras med utgångspunkten att det är en långsiktig investering för kommunen. Det kräver i sin tur politisk enighet. Det är också viktigt att en etablering utvecklas dynamiskt utifrån sina grundverksamheter.

En enkätundersökning som gjorts med företag visar att de ser positivt på ett näringslivs- och innovationscenter. Majoriteten enkätrespondenter tror att det kommer att bidra till mervärden, främst i form av förbättrad kompetensförsörjning, ökad attraktivitet, stärkt samverkan och ökad tillväxt. Företagen tycker att ett näringslivs- och innovationscenter, utöver näringslivsenheten och Campus Nynäshamn ska innehålla inkubatorverksamhet, café- och restaurang, kommunens besökscenter och turistinformation. Även möjligheter till konferenser och *coworking spaces* eller kontorshotell uppges vara viktiga.

Analysen stödjer att ett näringslivs- och innovationscenter ska etableras på en central plats i Nynäshamn. Lokalen ska möjliggöra för en mix av olika verksamheter. Vilka verksamheter som ska omfattas av ett näringslivs- och innovationscenter måste dock fastställas innan det är möjligt att utreda var det bäst kan lokaliseras. En grundläggande fråga för kommunen är om den vill etablera ett näringslivs- och innovationscenter i egna lokaler eller som hyresgäster. De fallstudier som gjorts inom ramen för visar att båda alternativen kan bli framgångsrika. Nornan har dock en storlek och en lokalisering som gör att den även fortsatt bör övervägas som ett alternativ.

Utredningen kan inte föreslå en budget för ett näringslivs – och innovationscenter eftersom de faktorer som styr finansieringen så som platsen och dess verksamheter ännu inte är fastställda.

Sammantaget kan utredningen konstatera att ett näringslivs- och innovationscenter kan förväntas leda till ökad attraktivitet för kommunen, höjd utbildningsnivå, stärkt kompetensförsörjning och företagsklimat samt en ökad kunskapsöverföring, effekter som givet de utmaningar Nynäshamn har är viktiga.

Introduktion

Bakgrund

Nynäshamn är en kommun med mycket goda förutsättningar. Närheten till Stockholm, hamnen och naturen innebär stora möjligheter. Samtidigt befinner sig kommunen i en brytningstid där det gamla måste ge plats åt det nya. Traditionella industrier har ersatts med nya typer av arbeten och kommunen är inte längre en utpräglad industristad. Arbetsmarknaden förändras och ställer allt högre krav på kompetens och utbildning.

Ska Nynäshamn vara ett samhälle där ingen lämnas efter i omställningen, där varje människa ges utrymme att komma till sin rätt och försörja sig själv, där visionen att "*Nynäshamns kommun är sammanhållen, levande och stolt med hållbar utveckling i fokus där det finns möjligheter för alla*"¹, kan uppnås, behöver kommunen våga satsa och visa handlingskraft för att möta nya förutsättningar. Det görs också, vilket manifesteras bland annat genom den relativt nyinrättade Näringslivs- och arbetsmarknadsnämnden som samlar ansvar, kompetens och resurser som ska underlätta för invånarna att försörja sig genom eget arbete och som för att klara sitt uppdrag ska verka för att:

- Stärka näringslivsklimatet
- Stärka Nynäshamn som besöksmål
- Stärka gymnasiet och ungas etablering på arbetsmarknaden
- Stärka vuxnas kompetensutveckling och effektiv omställning

Inom nämndens ansvar ligger också Campus Nynäshamn. Campus Nynäshamn är kommunens lärcentra som startades 2019. Nynäshamn är en av fyra² kommuner i Stockholmsregionen som har etablerat ett lärcentrum. Lärcentrum som koncept fyller olika ändamål³:

- Att motverka utflyttningen av unga genom att förbättra möjligheterna att läsa vidare lokalt
- Att skapa möjligheter till livslångt lärande och kompetensutveckling för att möta en arbetsmarknad som förändras
- Att främja regional utveckling.
- Att höja utbildningsnivån i kommuner och regioner med en låg utbildningsnivå

¹ <https://nynashamn.se/download/18.501603117fc1d9c4df34a11/1648708078587/Verksamhetsplan%202022%20-%20Planering%20m%C3%A5l%20och%20budget,%20Samh%C3%A4llsbyggnadsn%C3%A4mnden.pdf>

² De andra tre kommuner som har etablerat lärcentra är Södertälje, Botkyrka och Norrtälje.

³ <https://www.esf.se/app/uploads/2022/02/Redovisning-Larcentra-for-kompetensforsorjning-och-livslangt-larande.pdf>

- Att rekrytera nya studentgrupper till högre utbildning
- Att möta lokala kompetensförsörjningsbehov

Under den senaste femårsperioden har befolkningen i Nynäshamn ökat med drygt sex procent vilket gör kommunen till en av de mer snabbväxande kommunerna i Sverige. Även företagandet ökar. 2021 startades 13,2 företag per 1000 invånare, vilket placerar Nynäshamn bland den fjärdedel kommuner i Sverige som har högst nyföretagande. Företagandet domineras av småföretag som också står för den största andelen av de kommunala skatteintäkterna⁴.

Befolkningsökningen ökar dock i lägre takt än i liknande kommuner och antalet nya jobb som skapas i kommunen i förhållande till antalet nya företag indikerar att tillväxten är lägre än vad den skulle kunna vara. En ytterligare indikation på det är att företagen ekonomiska avkastning är låg relativt andra kommuner. I en undersökning från företagarna framgår att nästan alla företagare upplever begränsningar i sina tillväxtmöjligheter. Det största hindret är svårigheter att hitta kompetens. Kompetensförsörjningsfrågan är därmed av stor vikt för kommunen.⁵

Företagsklimatet rankas lågt av företagen i kommunen. I den senaste mätningen av lokalt företagsklimat som årligen publiceras av Svenskt Näringsliv klättrar Nynäshamn förvisso drygt 40 placeringar från föregående år men ökningen har skett från en låg nivå och bara knappt var tredje företagare uppfattar företagsklimatet som bra. Att företagsklimatet är en utmaning för kommunen tydliggörs även genom 2020 års enkät i vilken en extra fråga ställdes om huruvida företaget övervägt att flytta företaget till en kommun med ett bättre företagsklimat. Nästan var fjärde företag i Nynäshamn uppgav att så var fallet.

Bland de av företagen och politikerna i Nynäshamn prioriterade åtgärderna för att stärka företagsklimatet anges en ökad samverkan mellan utbildning och näringsliv, att utbildningar i högre grad anpassas efter arbetslivets behov, en ökad dialog mellan kommunen och företagen och en ökad förståelse för företagande.

Kommunen har därför initierat en dialog kring att etablera ett näringslivs- och innovationscenter. Föreliggande rapport är en analys av möjligheten att etablera ett sådant. Analysen har gjorts av Faugert & Co på uppdrag av Nynäshamns kommun.

Uppdraget

Enligt uppdraget föreslås ett näringslivs- och innovationscenter förläggas till en centralt belägen plats i kommunen. I detta ska Campus Nynäshamn och näringslivsenheten arbeta tillsammans med

⁴ <https://nynashamn.se/tillvaxt/naringsliv--foretagande/foretagen-i-fokus/det-lokala-naringslivet>

⁵ <https://www.foretagarna.se/globalassets/media/rapporter/foretagare-i-kommun/2018-pdf/nynashamn.pdf>

framåtriktad näringslivsutveckling, kompetensutveckling, utbildning och innovation i gemensam arena.

Syftet är att bidra till kommunens utveckling genom att öka utbildningsnivån, förse den lokala arbetsmarknaden med efterfrågad kompetens, stärka näringslivsklimatet och skapa innovativa modeller och arbetssätt för att långsiktigt stärka hållbarheten i kommunen.

Bakgrunden till uppdraget är en diskussion som påbörjades 2021 angående en potentiell etablering av ett företagscenter som en förstärkt service till företagen. Detta skulle utgöras av ett fysiskt företagscenter utifrån konceptet "en väg in", där företag skulle kunna komma in och få hjälp och vägledning kring lagar, regler, tillstånd och ansökningar.

En förstudie konstaterade att ett "Företagscenter" inte per automatik skulle innebära att kommunen blir bättre i sin myndighetsutövning. I förstudien konstaterades vidare att ett näringslivs- och innovationscenter tillsammans med Campus Nynäshamn skulle vara en mer strategisk satsning. Nynäshamn behöver en mötesplats som erbjuder de möjligheter som krävs för att företag och utbildning ska skapa innovation. En mötesplats präglad av samskapande för samhällsnytta. Det gav upphov till föreliggande analys.

Analysen ska omfatta fyra punkter:

1. Utredda och föreslå hur näringslivs- och innovationscenter bör etableras i samverkan mellan kommunen och näringslivet.
2. Att ta fram underlag och material som ska ligga till grund för Nynäshamns kommuns dialog med företrädare för näringsliv (både lokalt och nationellt) och högskola kring hur näringslivs- och innovationscenter skulle kunna etableras, organiseras och finansieras.
3. Att utreda lokalfrågan för etableringen av näringslivs- och innovationscenter i anslutning till Campus Nynäshamns lokaler i Nornan utifrån befintlig planskiss. Inkluderat översyn av möjlighet till bygglov utifrån detaljplan, samt annan nödvändig dokumentation som krävs för ett genomförande.
4. Utredda och föreslå en budget för fastigheten för näringslivs- och innovationscenter. Budgeten ska inkludera både investeringsbehoven samt årliga kostnader för driften. Budgeten ska inkludera åren 2023–2025, riktlinje 10–20 miljoner kronor för perioden. Ge förslag på alternativ finansiering, exempelvis via olika former av samverkanspartners.

Begränsningar i utredningen

I mitten av juni framkom att Nornan – som är den fastighet som förfrågningsunderlaget anger att ett Näringslivs- och innovationscenter ska anslutas till – sålts till en samverkanskoncern bestående av P&E Fastigheter, Stadsutvecklarna och de lokala fastighetsägarna Irenmark och Forsman, med

det gemensamma förvaltningsbolaget Nynäshamns Centrum Förvaltning över bolaget Alkärrsplans Utvecklings AB. Det innebär att förutsättningarna för att analysera punkt tre och fyra radikalt ändrades.

Analysen fokuserar därför i högre grad frågan varför ett Näringslivs- och innovationscenter behövs och potentiella effekter av ett sådant. Vidare fokuseras funktion snarare än plats. Utan tydliga ramar att förhålla sig till kring lokalisering är en investeringsbudget i detta skede utesluten. Analysen behandlar i stället finansieringsfrågan genom att kortfattat redogöra för investeringskostnaden för Gummifabriken i Värnamo och driften av Campus Varberg.

Metod

Analysen bygger på tre kortare fallstudier av verksamheter inom vilka kommunens lärcentra slagits samman med en näringslivsinriktad verksamhet för att skapa synergier: Gummifabriken i Värnamo, Simonsland och Textile and Fashion Center i Borås, samt Nova och Atrinova i Oskarshamn. Vi har dessutom tittat på Campus Västervik som arbetar tillsammans med kommunens näringslivsbolag som om det vore en och samma organisation men där de formellt är två olika organisationer. Campus Västervik är särskilt intressanta då de har kopplat indikatorer till och kontinuerligt mäter effekterna av sin lärcentraverksamhet.

Utöver det har en genomgång av forskningslitteratur som kan vara intressant i sammanhanget gjorts liksom intervjuer och en enkätundersökning med nationella och lokala företag.

Att skapa attraktiva miljöer

Nedan avsnitt går igenom relevant forskning på området. Den är en viktig grund för att förstå regional och kommunal utveckling och omställning. Mycket av den forskning som gått genom är inriktad på att skapa attraktiva miljöer. Attraktivitet är i sig en förutsättning för att Nynäshamn ska uppnå sin vision med tre inriktande områden; platsen för alla; attraktiv, stolt och modig; vi lyckas tillsammans. Dessa inriktningar omfattar samtliga delar som forskningen pekar på är viktiga för att skapa en attraktiv kommun – en kommun där hela livet får plats.

Relevant forskning på området

Det senaste århundradet har Sverige liksom stora delar av världen präglats av en urbaniseringsprocess, det vill säga att en allt större andel av befolkningen har förflyttat sig från landsbygd till städer eller urbana miljöer. Idag bor ungefär 85 procent av Sveriges befolkning i områden som kategoriseras som urbana, alltså tätorter.⁶ Det är dock främst större städer och storstadsregionerna som lockar till sig fler och fler individer.⁷

Urbaniseringen grundar sig framför allt i yngre personers preferenser och migrationsmönster. Nästan nio av tio av de som flyttar mellan två kommuner är mellan 18 och 40 år.⁸ De platser som växer är således de som är attraktiva för denna åldersgrupp. Viktiga faktorer är tillgång till högre utbildning, en stark arbetsmarknad samt möjligheterna att konsumera varor, tjänster och kulturutbud.⁹

En faktor som gör större städer mer attraktiva är att sådana täta miljöer ger upphov till ekonomiska fördelar – så kallade agglomerationsekonomier. Agglomerationsekonomi är ett begrepp som används för att beskriva att produktiviteten ökar med antalet ekonomiska aktörer i ett område.¹⁰ Det generella sambandet mellan ekonomisk täthet och produktivitet är mycket starkt, det vill säga aktörer i täta miljöer är mycket mer produktiva än aktörer i glesa miljöer.¹¹ En av förklaringarna till detta är att tätheten av arbetstagare och arbetsgivare leder till effektivare matchning på

⁶ <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/>

⁷ Mellander, C., och Andersson, M. (2009), Den goda staden - Ekonomi, attraktivitet och stadsutveckling, Vägverkets publikation: 2009:132, s. 10

⁸ Bjerke, L., och Mellander, C. (2016), Moving back home? Never. *Annals of Regional Science*, available at: <http://link.springer.com/article/10.1007/s00168-016-0777-2>

⁹ Bjerke, L., och Mellander, C. (2017), De ungas flykt till staden, s. 196

¹⁰ <https://www.tillvaxtanalys.se/studieomraden/projekt-klara/genomforda-ramprojekt/2020-12-10-agglomerationsekonomier-och-regionala-spridningseffekter---vad-ar-statens-roll.html>

¹¹ Tillväxtnalys (2017, Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda, s. 7

arbetsmarknaden. En annan förklaring är det lärande som uppstår genom överspillningseffekter av kunskap och information på grund av intensivare samspel mellan aktörer i täta miljöer.¹²

Agglomerationsekonomier bidrar inte bara till ökad produktivitet utan kan också främja utveckling och förnyelse av näringslivet. De överspillningseffekter av kunskap och information som sker genom interaktioner i täta miljöer kan antas ge upphov till nya idéer som i sin tur kan stimulera individer att starta företag. Dessutom innebär agglomerationer att det sannolikt finns ett större kundunderlag. Matchningseffekten bidrar till att nystartade företag har större möjligheter att hitta rätt kompetens till sin verksamhet.¹³ Tillgången till rätt kompetens är i sin tur en av de främsta förutsättningarna för att företag ska kunna växa.¹⁴

Agglomerationsekonomier bidrar också till ökade möjligheter att konsumera varor, tjänster och kulturutbud, vilket är en annan faktor som påverkar ett områdes attraktionskraft. Här är det framför allt diversiteten i utbudet som gör ett område attraktivt, på så sätt att konsumenter generellt sett hellre konsumerar lite av varje än mycket av lite.¹⁵

Storstädernas agglomerationsekonomier genererar även spridningseffekter till omkringliggande kommuner. Närheten till en storstads breda utbud av konsumenttjänster och arbetstillfällen innebär att det totala arbetskraftsutbudet och marknadsunderlaget som kommunen kan erbjuda blir större. De omkringliggande kommunerna blir därmed mer attraktiva som bostadsorter vilket stärker förutsättningarna för framväxt av lokala konsumenttjänster.¹⁶ Det finns dock en gräns för inom vilket avstånd dessa positiva spridningseffekter uppstår. Forskning har visat att de positiva spridningseffekterna på tillväxten i en kommun i stort sett upphör när restiden till storstaden överstiger 60 minuter.¹⁷

Urbaniseringen innebär en rad utmaningar för de kommuner där befolkningstillväxten minskar eller stannar av. När fler unga människor väljer att lämna en kommun leder det till en ökad medelålder och därmed en högre försörjningsbörda för de som bor kvar. Det får även en negativ inverkan på förnyelsen och kunskapsstillförseln på arbetsmarknaden. En minskande befolkningstillväxt har också en negativ inverkan på efterfrågan av konsumenttjänster som gör kommunen mer attraktiv, så som

¹² Tillväxtanalys (2017, Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda, s. 24–27

¹³ Tillväxtanalys (2017, Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda, s. 50–52

¹⁴ <https://tillvaxtverket.se/statistik/foretagande/hinder-for-tillvaxt.html>

¹⁵ Mellander, C., och Andersson, M. (2009), Den goda staden - Ekonomi, attraktivitet och stadsutveckling, Vägverkets publikation: 2009:132, s. 18

¹⁶ Mellander, C., och Andersson, M. (2009), Den goda staden - Ekonomi, attraktivitet och stadsutveckling, Vägverkets publikation: 2009:132, s. 13

¹⁷ Tillväxtanalys (2017, Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda, s. 46

kaféer, restauranger, affärer och andra former av service och upplevelser. Detta kan leda till minskad investeringsvilja i det lokala näringslivet liksom färre nystartade företag, vilket i sin tur riskerar att ge en ytterligare negativ påverkan på befolkningstillväxten.¹⁸

En viktig fråga i detta sammanhang är hur mindre kommuner kan hantera en situation där humankapital och företagsinvesteringar i allt högre grad koncentreras till storstäderna. En potentiell strategi är att utifrån den egna kommunens styrkor och resurser identifiera olika sätt att koppla upp den lokala ekonomin till regionala och nationella nätverk som ett substitut till en begränsad lokal miljö. Genom att utveckla nätverk till externa miljöer eller aktörer kan man stärka förutsättningarna för innovation och utveckling där det saknas en lokal miljö som kan understödja dessa processer.¹⁹

Nynäshamns tycks inte fullt ut omfattas av spridningseffekterna från Stockholm

Konsultföretaget WSP sammanställer årligen en lista som visar hur väl rustade landets kommuner är för framtiden. Denna "robusthet" mäts genom ett index bestående av ett antal parametrar som är viktiga för en långsiktig positiv utveckling, så som demografi, utbildningsnivå, arbetsmarknad och ekonomi. För att göra jämförelserna mer relevanta och ändamålsenliga är kommunerna uppdelade i kategorier utifrån befolkningsstorlek samt avstånd och pendlingsmönster till större orter.²⁰ Nynäshamn klassificeras som en "pendlingskommun nära storstad". Denna grupp har under flera år sett en stark positiv utveckling – år 2021 var nio av tio av de högst rankade kommunerna en pendlingskommun nära storstad.²¹

Under flera år har det skett en utveckling som tyder på att allt fler av landets invånare, men även företag, finner pendlingskommuner nära storstäderna som attraktiva. Detta eftersom avståndet möjliggör lägre priser för bostäder eller verksamhetslokaler samtidigt som storstadens breda utbud av konsumenttjänster och arbetstillfällen finns nära till hands.²² Det är således denna grupp som omfattas av spridningseffekterna som storstädernas agglomerationsekonomier genererar.

Även om Nynäshamn tillhör gruppen "pendlingskommun nära storstad" verkar kommunen inte omfattas av spridningseffekterna från Stockholm i samma utsträckning som många andra kommuner i samma kategori. I den senaste sammanställningen av kommunernas robusthetsindex placerar sig Nynäshamn på plats 39 av 43 bland de kommuner som klassificeras som

¹⁸ Bjerke, L., och Mellander, C. (2017), De ungas flykt till staden, s. 195–196

¹⁹ Tillväxtanalys (2017, Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda, s. 63

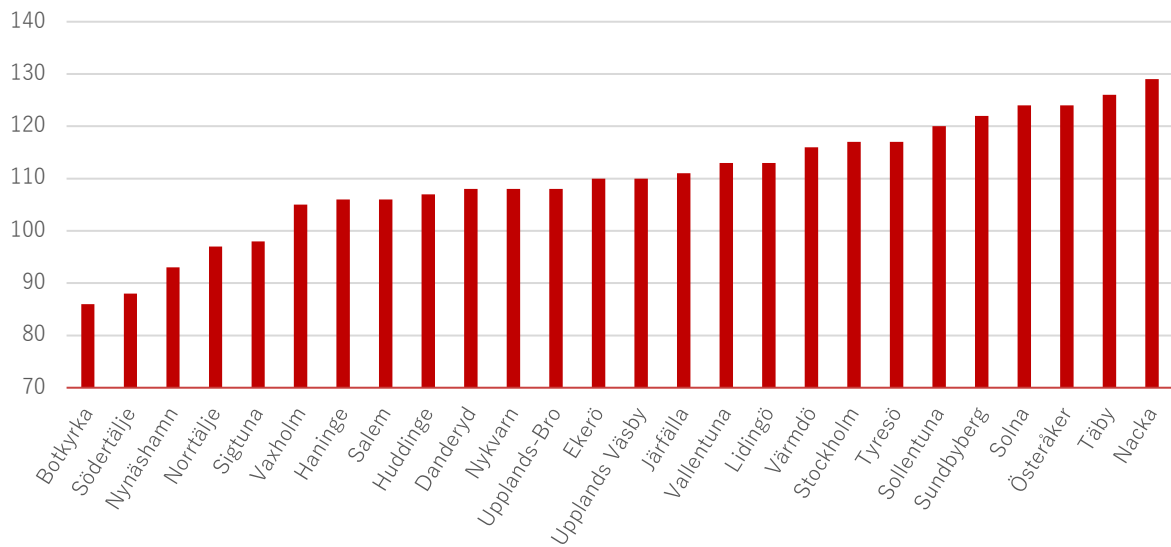
²⁰ WSP (2021), Regionernas kamp, s. 4

²¹ WSP (2021), Regionernas kamp, s. 7

²² WSP (2021), Regionernas kamp, s. 10

pendlingskommun nära storstäder. Nynäshamn placerar sig även lågt bland Stockholmsregionens kommuner, på plats 24 av 26, vilket framgår av Figur 1 nedan.

Figur 1 Robusthetsindex för Stockholm läns kommuner 2022

Källa: WSP - Regionernas kamp 2022²³

Det är framför allt näringslivsklimatet och skolornas meritvärde som drar ner betyget. I den senaste mätningen av lokalt företagsklimat som årligen publiceras av Svenskt Näringsliv placerar sig Nynäshamn på plats 31 av 43 bland de kommuner som klassificeras som pendlingskommun nära storstäder och på plats 25 av 26 bland Stockholmsregionens kommuner. Knappt var tredje företagare uppfattar företagsklimatet som bra.²⁴

När det gäller nyföretagande placerar sig Nynäshamn bland den fjärdedel kommuner i Sverige som har högst nyföretagande. Företagandet domineras av småföretag som också står för den största andelen av de kommunala skatteintäkterna.²⁵ Samtidigt är företagens ekonomiska avkastning låg relativt andra kommuner.²⁶ I en undersökning från Företagarna framgår vidare att nästan alla

²³ <https://via.tt.se/data/attachments/00639/365fc52c-a113-40a8-9dab-c7a4271c53c7.pdf>

²⁴ <https://www.foretagsklimat.se/ranking>

²⁵ <https://nynashamn.se/tillvaxt/naringsliv--foretagande/foretagen-i-fokus/det-lokala-naringslivet>

²⁶ [Jämföraren - Kolada](#)

företagare upplever begränsningar i sina tillväxtpotentialer. Det största hindret är svårigheter att hitta kompetens.²⁷

Att företagsklimatet är en utmaning för kommunen tydliggörs även genom 2020 års enkät i vilken en extra fråga ställdes om huruvida företaget övervägt att flytta företaget till en kommun med ett bättre företagsklimat. Nästan var fjärde företag i Nynäshamn uppgav att så var fallet.²⁸

Nynäshamn står sig sämre relativt andra pendlingskommuner nära storstäder och kommuner i Stockholmsregionen även när det gäller andra aspekter. Även om Nynäshamn har en positiv befolkningstillväxt är den bland de lägre i Stockholmsregionen. Nynäshamn är också en av de kommuner i Stockholm som har högst andel invånare som är 65 år eller äldre. Ungdomsarbetslösheten²⁹ är 10,1 procent, vilket är den näst högsta ungdomsarbetslösheten bland Stockholmskommunerna och den sjätte högsta bland pendlingskommuner nära storstäder. Nynäshamn har också näst lägst andel högutbildade bland Stockholmsregionens kommuner.³⁰

En möjlig delförklaring till att Nynäshamn inte verkar omfattas av spridningseffekterna från Stockholm i samma utsträckning som många andra kommuner i regionen är att pendlingsavståndet mellan Stockholm och Nynäshamn är förhållandevis långt. Pendeltåget mellan Nynäshamns station och Stockholm central tar 56 minuter. Till Ösmo från Stockholm central tar det 47 minuter. Utöver detta tillkommer transporttid till och från tåget.

Med bil tar det ca i stället 45 minuter mellan Nynäshamn och Stockholm central och 36 minuter mellan Stockholm central och Ösmo, givet att det inte är några köer vilket sällan är fallet och aldrig i rusningstrafik. Restiden ligger därmed ofta runt de 60 minuter som enligt forskningen³¹ utgör gränsen för när de positiva spridningseffekterna på tillväxten i en kommun upphör. Det innebär att Nynäshamn sannolikt behöver ta en aktivare roll och utforma strategier för att stärka sin attraktivitet på egen hand.

Exempel på satsningar för att stärka kommunal tillväxt och attraktivitet

Det finns flera exempel på kommuner som gjort betydande investeringar i syfte att stärka sin tillväxt och i förlängningen sin attraktivitet, så som Gummifabriken i Värnamo, Textile Fashion Center i

²⁷ Företagarna (2018), Företagandet i Nynäshamn <https://www.foretagarna.se/globalassets/media/rapporter/foretagare-i-kommun/2018-pdf/nynashamn.pdf>

²⁸ https://www.foretagsklimat.se/survey?factor=company_relocate

²⁹ Invånare mellan 16–24 år som är öppet arbetslösa eller i program med aktivitetsstöd

³⁰ <https://www.kolada.se/verktyg/jamforaren/?focus=16560&report=130255>

³¹ Tillväxtanalys (2017, Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda, s. 46

Borås samt Nova och Atrinova i Oskarshamn. En närmare beskrivning av dessa verksamheter finns i en bilaga till denna rapport.

Dessa satsningar har ett antal gemensamma drag. Bland annat utgår de från lokala och regionala styrkor och resurser, så som teknik i industritäta Värnamo, textilindustrin i Borås, samt de högteknologiska företagen – så som kärnkraftverket, batterifabriken och Scania – i Oskarshamn. De har sedan verkat för att skapa samverkansplattformar för primärt näringsliv, utbildning och offentlig verksamhet i syfte att främja kompetensförsörjning, kunskapsutbyte och innovation.

En av kärnverksamheterna för dessa satsningar är kommunala lärcentra som bedriver näringslivsanpassade yrkeshögskole- och högskoleutbildningar. Det är arbetslivets behov och efterfrågan som i första hand avgör vilka utbildningar och kurser som erbjuds, i syfte att främja kompetensförsörjning.

Utöver lärcentra är näringslivsanknytningen är en av hörnpelarna för dessa satsningar. I Gummifabriken sitter till exempel utvecklingsbolaget Värnamo Näringsliv som fungerar som en paraplyorganisation för de övriga näringslivsorganisationerna i kommunen. Värnamo Näringsliv är också del av det större nätverket Business Gnosjöregion AB I Textile Fashion Center verkar ett kluster av företag och näringslivsorganisationer, inklusive en nätverksplattform för det textila näringslivet i Västsverige.³² I Nova deltar näringslivet genom olika industriella forsknings- och utvecklingsprojekt för att åstadkomma utveckling.³³

Alla tre erbjuder också olika former av innovations- och affärsutvecklingsstöd. I Textile Fashion Center ges tillgång till det regionala och nationella innovationssystemet via flera organisationer så som bland annat Science Park Borås, Borås inkubator och Almi.³⁴ I Gummifabriken har Värnamo Näringsliv en affärsutvecklare som är kopplad till Science Park i Jönköpings län.³⁵ I Oskarshamn erbjuder Atrinova bland annat innovations- och affärsutvecklingsstöd samt inkubator- och demoverksamhet.³⁶

Sammantaget kan man konstatera att dessa initiativ alla har utgått från den egna kommunen och regionens styrkor och resurser. Inom ramen för dessa verksamheter finns också olika aktörer som på olika sätt medför att den lokala ekonomin kopplas upp till regionala och nationella nätverk för att stärka förutsättningarna för innovation och utveckling.

³² <https://textilefashioncenter.se/affarsutveckling/#affarsutv1>

³³ <https://novaoskarshamn.se/forskning/>

³⁴ <https://textilefashioncenter.se/affarsutveckling/#affarsutv1>

³⁵ <https://sciencepark.se/om-oss/>

³⁶ <https://www.atrinova.se/innovationsstod>

Genom att dessa samverkansplattformar knyter samman näringsliv, utbildning och offentlig verksamhet uppstår också något som närmast kan beskrivas som en lokal förtätning. Denna förtätning bidrar till att främja agglomerationseffekter så som kompetensförsörjning, kunskapsutbyte och innovation. På så sätt kan dessa plattformar fungera som ett substitut till de agglomerationsekonomier som uppstår i storstädernas täta miljöer.

Mot bakgrund av detta är en rimlig slutsats, givet förutsättningarna i Nynäshamn, att ett näringslivs- och innovationscenter har potential att vara ett kraftfullt verktyg för att stärka kommunens tillväxt och attraktionskraft. Som mötesplats kan det skapa en lokal förtätning av nyckelaktörer inom näringsliv, utbildning och offentlig verksamhet, vilket främjar agglomerationseffekter. Genom att inkludera aktörer och verksamheter som kopplar upp centret till regionala och nationella nätverk kan styrkan i dessa effekter förstärkas.

De verksamheter som ska finnas där behöver karaktäriseras av att de är utvecklingsinriktade och näringslivsfokuserade. De grundläggande verksamheterna för att etablera ett näringslivs- och innovationscenter är näringslivsenheten, Campus Nynäshamn, Inkubatorverksamhet och/eller stöd för startups och science parks. I innovationsfrämjande syfte bör även *coworking spaces* eller kontorshotell ses som grundläggande.

För att realisera mötesplatsen behövs kompletterande verksamheter. Restaurang och café är självklara liksom utrymmen för konferenser och evenemang. Kulturverksamheter inklusive bibliotek tycks addera ytterligare värde för mötesplatsen och bör därför beaktas. Särskilt sett till att Nynäshamn har som ambition att främja besöksnäringen och där kulturen kan spela en betydande roll. Studentbostäder kan bidra till att öka attraktiviteten.

För att kunna etablera näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet krävs ytterligare förutsättningar. Idén behöver vara förankrad och kommuniceras på ett tydligt sätt. De aktörer som omfattas bör vilja samverka. Det är viktigt att ett potentiellt näringslivs- och innovationscenter etableras med utgångspunkten är att det är en långsiktig investering för kommunen. Det kräver i sin tur politisk enighet. Det är också viktigt att en etablering inte stressas fram utan att den får utvecklas dynamiskt utifrån sina grundverksamheter. Utgångspunkten måste vara den egna regionens styrkor och förutsättningar.

Företagen ser positivt på ett näringslivs- och innovationscenter. Majoriteten enkätrespondenter tror att ett sådant bidrar till mervärden och då i form av förbättrad kompetensförsörjning, ökad attraktivitet, stärkt samverkan och ökad tillväxt. Inkubatorverksamhet, café- och restaurang, kommunens besökscenter och turistinformation anges av företagen som centrala verksamheter. Möjligheter till konferenser och *coworking spaces* eller kontorshotell är också viktiga.

Ser man till lokaliseringen stödjer analysen att ett näringslivs- och innovationscenter ska etableras på en central plats i Nynäshamn. Lokalen ska möjliggöra för en mix av olika verksamheter. Vilka

verksamheter som ska omfattas av ett näringslivs- och innovationscenter måste dock fastställas innan det är möjligt att utreda var det bäst kan lokaliseras. En grundläggande fråga för kommunen är om den vill etablera något i egna lokaler eller om de vill vara hyresgäster. Fallstudierna visar att båda alternativen är framgångsrika. Nornan har en storlek och en lokalisering som gör att den även fortsatt bör övervägas som ett alternativ.

Utredningen kan inte föreslå en budget för ett näringslivs – och innovationscenter. Finansieringen styrs av platsen liksom vilka verksamheter som ska ingå och inget av detta är fastställt.

Sammantaget kan konstateras att fallstudierna såväl som intervjuerna och dokumentstudierna visar att ett näringslivs- och innovationscenter kan förväntas leda till ökad attraktivitet för kommunen, höjd utbildningsnivå, stärkt kompetensförsörjning liksom företagsklimat samt en ökad kunskapsöverföring, effekter som givet de utmaningar Nynäshamn har är viktiga.

Ett näringslivs- och innovationscenter i Nynäshamn

Hur ska då ett näringslivs- och innovationscenter kunna bli den önskade mötesplatsen mellan näringsliv, utbildning, forskning, kommun och allmänhet i syfte att stärka dialog, samskapande, näringslivsutveckling och kompetensutveckling och hur ska ett sådant kunna etableras i samverkan mellan kommunen och näringslivet?

För att kunna besvara frågan är det nödvändigt att först klargöra vilka förutsättningar som krävs för att göra det möjligt. Nedan redogörs för ett antal förutsättningar som, inte minst under de intervjuer och i den litteratur som föregått analysen, framkommit som viktiga. Det handlar om förutsättningar på två olika nivåer:

- Förutsättningar för ett innehållsmässigt ändamålsenligt näringslivs- och innovationscenter
- Förutsättningar för att etablera ett näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet

Förutsättningar för ett innehållsmässigt ändamålsenligt näringslivs- och innovationscenter

En förutsättning för ett framgångsrikt näringslivs- och innovationscenter är att det tar sin utgångspunkt i företagens behov. Det kräver god kännedom om den lokala arbetsmarknaden och förmåga att identifiera befintliga och kommande kompetensbehov. De utbildningsinsatser som erbjuds via Campus Nynäshamn kan vara både lokala, regionala och nationella. Det lokala utbudet bör spegla den lokala näringslivsstrukturen och arbetsmarknaden. Det regionala och nationella utbudet liksom eventuell forskning bidrar förutom till kompetensförsörjning och kunskapsdelning till att skapa nätverk till externa miljöer eller aktörer och stärker därigenom förutsättningarna för innovation och utveckling. En annan förutsättning är att det utifrån det näringslivsnära verkar utvecklingsinriktat och proaktivt.

Att etablera ett näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet

För att kunna etablera näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet krävs ytterligare förutsättningar:

- Förankring och kommunikation
- Vilja att samverka
- Investeringsperspektiv
- Bred politisk enighet
- Stegvis utveckling

En av de viktigaste förutsättningarna för att etablera näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet är en bred förankring i såväl politiken och offentliga

verksamheter som bland företag och invånare. Det kräver i sig en förståelse för vad det är, varför det behövs och hur det ska utformas, samt förmåga att kommunicera det på ett tillgängligt och begripligt sätt. Vikten av kommunikation var även en av slutsatserna i förstudien kring ett företagscenter som förgick denna analys av möjligheten att etablera ett näringslivs- och innovationscenter.

Det måste också finnas en vilja hos deltagande aktörer att samverka. Att bara slå ihop olika verksamheter inom Nynäshamns kommun utan att det existerar vilja att samverka dem emellan kommer inte leda till något mervärde. Viljan att samarbeta behöver dessutom finnas i alla de delar som är tänkta att omfattas av sammanslagningen, inte bara på chefsnivå där det ofta råder konsensus, utan också på medarbetarnivå. Det måste även finnas en medvetenhet om att en förändring av det slag ett näringslivs- och innovationscenter skulle innebära både ändrade arbetssätt och ett delvis nytt uppdrag.

En förutsättning som tydligt framhålls i intervjuerna är politisk enighet. I samtliga de exempel vi tittat på har det funnits en politisk enighet vilket beskrivs som en framgångsfaktor. I Värnamo överskred investeringskostnaden för Gummifabriken den budgeterade vilket ledde till motstånd från både företag och allmänhet. Detta lyckades hävas delvis tack vara att politiken fortsatte stå enade bakom förslaget, fast beslutna om ett färdigställande. Etableringen av Campus Varberg med dess kringverksamheter har varit oproblematiske. Den största utmaningen har varit att verksamheten vuxit så snabbt att kommunen har varit tvungen att bygga ut lokalerna två gånger. Även detta har varit möjligt genom politisk enighet.

Politisk enighet är särskilt viktigt eftersom tjänsterna som erbjuds genom ett näringslivs- och innovationscenter inte fullt ut är av sådan karaktär att kommunen måste tillhandahålla dem³⁷. Om oppositionen inte stödjer förslaget till fullo och sen får majoritet vid nästa val så riskerar projektet därför kollapsa.

En annan förutsättning är att ett näringslivs- och innovationscenter ses som en investering. En investering är förknippad med en kostnad, som ger möjlighet till avkastning. Värnamo, Varberg, Oskarshamn och Borås har alla haft ett tydligt investeringsperspektiv, med en stark tro på en avkastning i form av utveckling och ökad tillväxt.

Rom byggdes inte på en dag. Det kommer inte ett näringslivs- och innovationscenter heller att göra. Det behöver få växa fram dynamiskt. De exempelverksamheter vi tittat på i Värnamo, Borås och Oskarshamn har gemensamt att de har utgått från ett lärcentrum till vilket de adderat näringslivs- och/eller affärsutvecklingsinsatser. I ett nästa steg har de kompletterats med ytterligare

³⁷ Delar av Campus Nynäshamns verksamhet är dock av sådan karaktär att kommunen är skyldiga att tillhandahålla den

verksamheter. Det gör det möjligt att identifiera och svara mot behov längs vägen. Utvecklingen behöver få ske i en stegvis process.

Etableringen av ett näringslivs- och innovationscenter bör ske i en samskapande process

Ett framgångsrikt näringslivs- och innovationscenter bör utvecklas i en samskapande process. Samskapande innebär enkelt uttryckt att två eller fler parter skapar något nytt av värde tillsammans.³⁸ Det kan ske när som helst i en utvecklingsprocess.³⁹ Alla samskapande processer är unika och beroende av såväl sammanhang som vilka aktörer som deltar. Det är ofta olika aktörer som är involverade, så som företag, offentliga organisationer, invånare och civilsamhällsaktörer.

Samskapande är nära besläktat med samarbete och samverkan. Samskapande skiljer sig genom att det är en kreativ process i syfte att främja innovation och ta fram nya lösningar. Samskapande handlar om att utveckla något nytt tillsammans. Samarbete eller samverka gör man när det redan finns en färdig lösning. Ett näringslivs- och innovationscenter bör alltså tas fram i en samskapande process men när det är etablerat kan former för samarbete och samverkan skapas. Samskapandet är också en viktig del av förankringen.

Vilka verksamheter bör finnas på plats i ett näringslivs- och innovationscenter?

En annan viktig frågeställning är vilka verksamheter som behöver finnas på ett näringslivs- och innovationscenter för att vara framgångsrikt. Att bara samla näringslivs- och utvecklingsinriktade insatser skapar inte nödvändigtvis en mötesplats mellan näringsliv, utbildning, forskning, kommun och invånare, vilket är en del av det syfte som angetts med ett näringslivs- och innovationscenter. För att skapa mötesplatsen kan även andra verksamheter behöva inkluderas.

I enkätundersökningen bland företag liksom i intervjuerna lyfts science parks och inkubatorer som mycket viktiga för ett näringslivs- och innovationscenter och en förutsättning för att skapa innovation och tillväxt. De är också nödvändiga för den regionala och nationella uppkopplingen. *Coworking spaces* eller kontorshotell anges som mycket viktiga då de möjliggör kunskapsutbyte och nätverkande vilket i sin tur verkar innovations- och tillväxtfrämjande. Studentbostäder betraktas som viktiga för att öka attraktiviteten och kan bidra till att främja mötesplatsen.

Kulturen är inte i sig själv en förutsättning för att skapa utveckling och innovation men bidrar till att skapa en mötesplats. Exempel på andra verksamheter visar att det finns positiva överspillningseffekter från kulturen till övriga delar i verksamheten. Kulturen ökar också möjligheterna att engagera allmänheten.

³⁸ Jotte I.J.C. De Koning, Marcel R.M. Crul & Renee Wever, *Models of co-creation* (2016)

³⁹ Forskarhubben, *Samskapandeguiden*, (2021), <https://www.forskarhubben.se/samskapandeguiden/>

Restaurang och caféverksamhet lyfts som centrala för ett näringslivs- och innovationscenter. Utan restaurang riskerar andra potentiella verksamheter såsom företagskonferenser att utebli, och utan kulturen begränsas restaurangens intäkter. Kulturen och café- samt restaurangverksamhet stärker därmed varandra.

Effekter och mervärden av ett näringslivs- och innovationscenter

Om förutsättningarna för att realisera ett näringslivs- och innovationscenter existerar finns det goda möjligheter att generera positiva effekter och mervärden som dessutom kan bidra till målen för arbetslivs- och näringslivsnämnden, Campus Nynäshamn och kommunen. De fallstudier som gjorts visar samtliga på positiva effekter på bland annat följande områden:

- Ökad attraktivitet för kommunen
- Höjd utbildningsnivå
- Stärkt kompetensförsörjning
- Stärkt företagsklimat
- Kunskapsöverföring

En tydlig effekt av de fallstudier som ingått i analysen är ökad attraktionskraft. Gemensamt för samtliga kommuner är en förskjutning i synen på kommunen som tillväxtmotor liksom ett utvecklat näringsliv med viss förtätning till följd.

Gummifabriken i Värnamo har genererat en utökad och mer diversifierad besöks- och restaurangnäring. I Västervik planeras en anläggning som ska generera klimatneutral mat genom en solcellspark och landbaserad tomat- och laxodling, en satsning som görs av företaget Global Food Parks tillsammans med Västerviks kommun, Innovationsnätverket Atrinova i Oskarshamn och Linköpings stift. I Borås har området kring stadsdelen Simonsland lett till en betydande stadsutveckling och förtätning. Oskarshamn har lyckats attrahera större och för kommunen betydande forskningsprojekt av tillämpad karaktär.

En annan tydlig effekt är ökad utbildningsnivå. Det gäller inte minst andelen högutbildade, vilket är ett resultat av lärcentrens verksamhet. Västerviks kommun som regelbundet mäter effekterna av sitt lärcentrum, Campus Västervik, konstaterar att 70 procent av deras studenter aldrig hade påbörjat en högre utbildning om den inte funnits tillgänglig lokalt. Kommunen har som målsättning att öka andelen högutbildade med en halv procentenhet om året. Vid senaste mätningen av utbildningsnivån som gjordes 2020 konstaterades en ökning med en procent vilket är högre än såväl målsättningen som den genomsnittliga ökningen i riket (0,7 procent). Värnamo och Oskarshamn beskriver även de en ökning av andelen högutbildade i sina respektive kommuner men gör inte regelbundna mätningar så som Campus Västervik.

En annan tydlig effekt är en stärkt kompetensförsörjning. I Oskarshamn beskrivs lärcentrens verksamhet vara avgörande för att kunna bibehålla ett teknikintensivt näringsliv i regionen. Värnamo konstaterar att deras teknikcenter som är beläget i Gummifabriken stimulerat fler att söka teknikutbildningar, vilket har gynnat Värnamo som industristad. Både Värnamo och Västervik lyfter att möjligheten att kunna utbilda sjuksköterskor och lärare lokalt har stärkt deras förmåga att utöva sitt kommunala uppdrag.

Västervik har gjort stora investeringar på sitt lärcenter, Campus Västervik, vilket påverkat den lokala kompetensförsörjningen positivt. Kommunstyrelsens ordförande Dan Nilsson motiverar Västerviks kommuns satsningar på lärcentra med att det finns behov av att höja andelen kommuninvånare med akademisk utbildning, att satsningen på Campus Västervik är kommunens enskilt största satsning på näringslivsutveckling och att det finns ett "egoistiskt motiv" för Västervik som arbetsgivare.⁴⁰

I de fall mötesplatser har skapats har dessa utgjort plattformar för kunskapsutbyte och innovation, något som framkommer ha hänt i flera avseenden. Ett exempel handlar om två studenter i Gummifabriken som hade en idé om att skapa en specifik 3D-printer. På Gummifabriken fick de kontakt med en serieentreprenör, genom vilken de hittade extern finansiering och sedermera skapade ett bolag tillsammans med. I dag används produkten inom gruvindustrin, av indiska medicintillverkare och av flygplanstillverkaren Airbus.⁴¹

En bättre kompetensförsörjning i kombination med utveckling av mötesplatser för företag och andra aktörer att samverka på och en på olika sätt förstärkt näringslivsservice leder till ett bättre företagsklimat. Det framhålls i såväl intervjuer som i enkätsvaren.

Hur ska ett näringslivs- och innovationscenter organiseras?

Organiseringen av ett näringslivs- och innovationscenter är svår att analysera innan det är fastställt vilka verksamheter som ska omfattas av ett sådant. I fallstudierna har deras respektive lärcentras organisatoriska tillhörighet haft betydelse för var näringslivs- och innovationscentret placeras organisatoriskt i kommunen. I Västervik, Värnamo och Oskarshamn är detta organisatoriskt placerat i kommunledningsförvaltningen vilket lyfts som en framgångsfaktor eftersom det har lett till korta beslutsvägar.

⁴⁰ TCO – Lärcentra – för högre utbildning i hela landet, s. 28

⁴¹ <https://www.foretagarna.se/foretagaren/2019/maj/cim-bergdahl/>

Företagens syn på ett näringslivs- och innovationscenter

En del av uppdraget var att initiera en dialog med företrädare för näringsliv (både lokalt och nationellt) och högskola kring hur näringslivs- och innovationscenter skulle kunna etableras, organiseras och finansieras. Utredningen har i detta skede fokuserat dialogen med näringslivet för att få en indikation av hur de ställer sig till ett näringslivs- och innovationscenter, vilka verksamheter det ska innehålla, vad de kan leda till för mervärden och vilka utmaningar de ser.

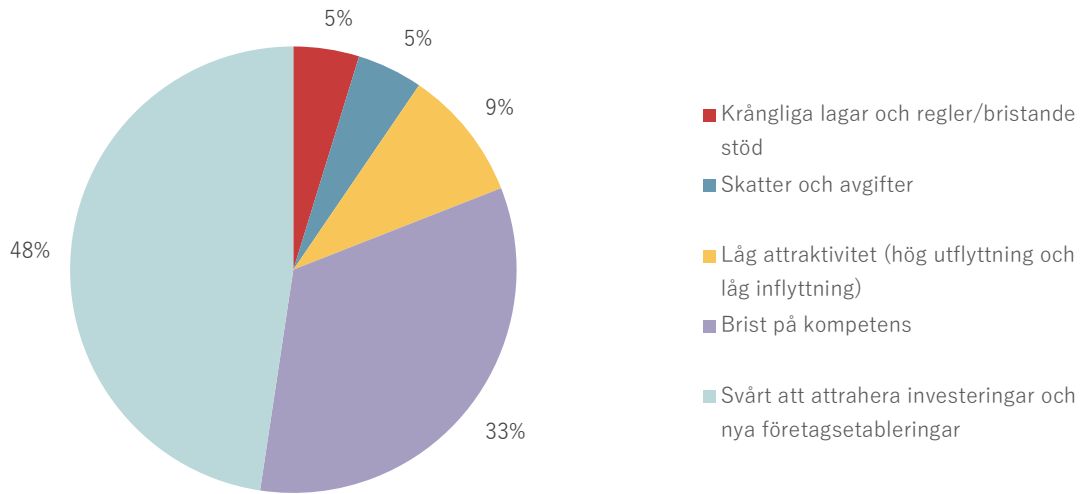
1.1 Hur ställer sig företagen till ett näringslivs- och innovationscenter?

Inom ramen för undersökningen har en mindre enkätundersökning med företag genomförts i syfte att få en indikation över hur företagen bedömer ett näringslivscenter och vilka funktioner de ser behöver finnas där för att vara ändamålsenligt. Undersökningen besvarades av 33 företag varav 16 var lokala och 17 var nationella. Samtliga företag som omfattades har i något avseende varit i kontakt med Campus Nynäshamn. De vanligaste orsakerna till denna kontakt har varit för att diskutera behov på arbetsmarknaden eller utbildningsspecifika frågor. Enkäten innehöll 6 frågeställningar relaterade till ett näringslivs- och innovationscenter.

En frågeställning handlade om vad företagen ser som främsta hinder för tillväxt i kommunen. Som Figur 2 nedan visar anser nästan hälften av företagen (48 procent) att svårigheten att attrahera investeringar och nya företagsetableringar som främsta hinder för tillväxt i Nynäshamns kommun.⁴² Var tredje anger bristen på kompetens som främsta hinder. Bland de nationella företagen har en majoritet svarat att de inte kan bedöma det varför svaren i huvudsak baseras på lokala företag.

⁴² I Figur 2 är de som svarade "Annat" exkluderade eftersom dessa svar bestod av Vet ej eller liknande.

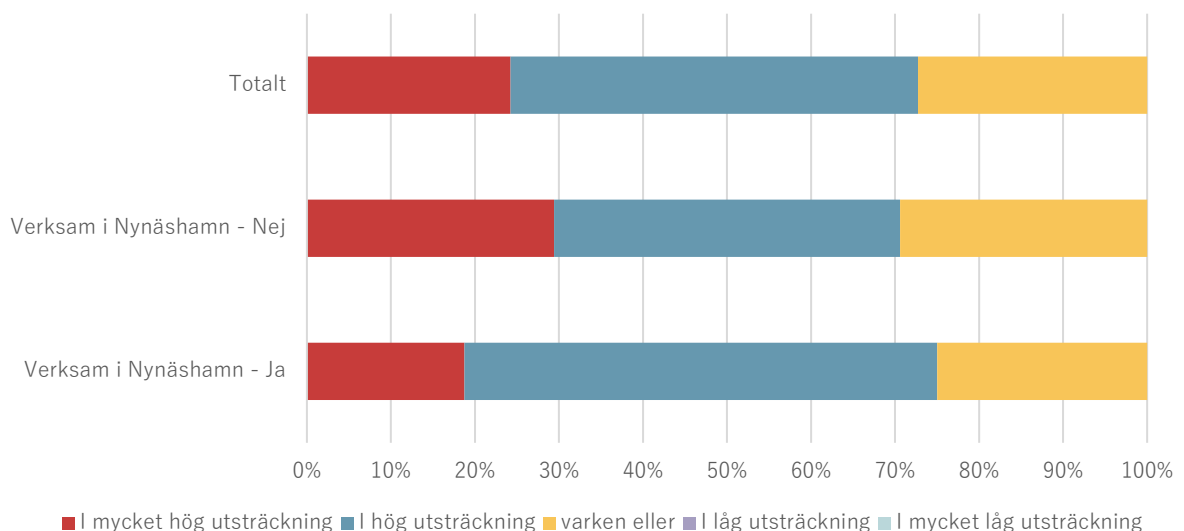
Figur 2 Vad anser du är det största hindret för tillväxt i Nynäshamns kommun idag?

Källa: Faugert & Cos enkätundersökning

Nästa frågeställning handlade om huruvida ett näringslivs- och innovationscenter skulle skapa ett mervärde genom att bidra till att möta kommunens utmaningar. Som illustreras i Figur 3 anger nästan tre av fyra företag (73 procent) att ett näringslivs- och innovationscenter, i hög eller mycket hög utsträckning skulle skapa ett mervärde för kommunen, dess företag och invånare. Värt att notera är att nationella företag i högre grad anger att de i mycket hög grad tror att ett näringslivs- och innovationscenter kan skapa mervärden för kommunen.

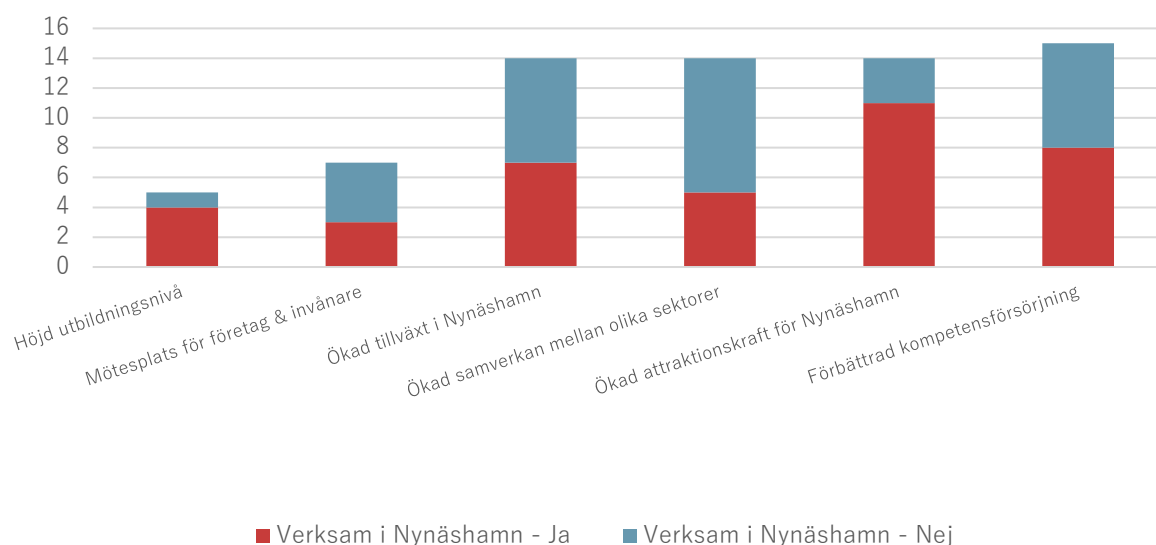
Figur 3 I vilken utsträckning skulle ett näringslivs- och innovationscenter skapa mervärde för Nynäshamns kommun, dess företag och invånare?

Källa: Faugert & Cos enkätundersökning

Som följdfråga fick företagen ange vilken typ av mervärden de tror ett näringslivs- och innovationscenter bidrar till. Som illustreras i Figur 4 tror företagen att det främsta mervärdet skulle vara en förbättrad kompetensförsörjning, tätt följt av ökad attraktionskraft för Nynäshamn, ökad samverkan mellan olika sektorer och ökad tillväxt. Värt att notera är att de företagen som är verksamma i Nynäshamn har en betydligt högre andel som tror att det skulle leda till ökad attraktionskraft.

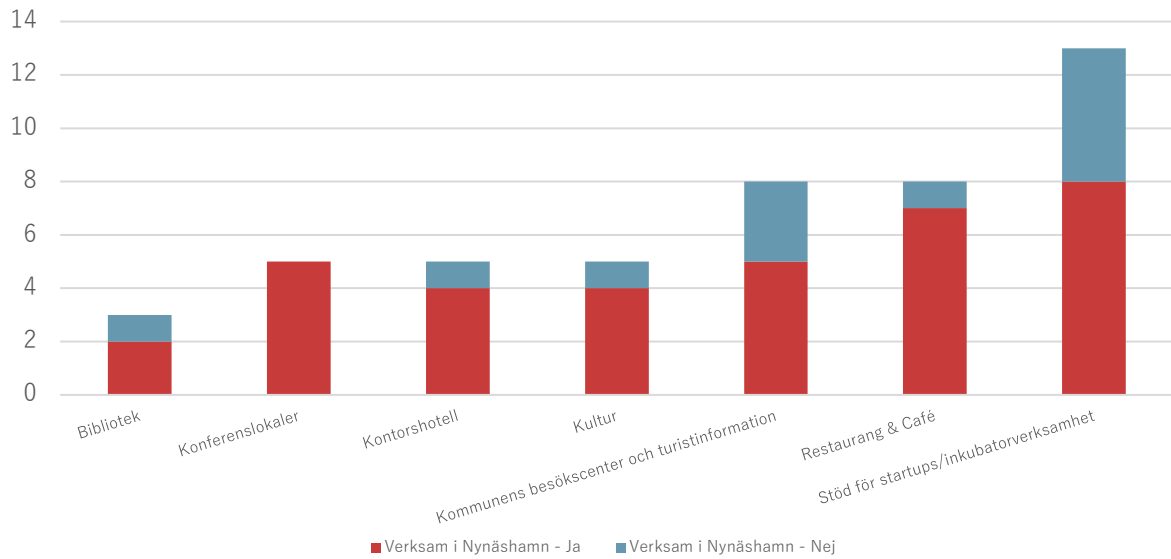
Figur 4 Vilka är de främsta mervärdena ett näringslivs- och innovationscenter skulle kunna bidra till?

Källa: Faugert & Cos enkätundersökning

Företagen fick också ange vilken typ av aktörer och/eller verksamheter som utöver Campus Nynäshamn och näringslivsenheten bör ingå i ett näringslivs- och innovationscenter för att det ska vara ändamålsenligt. Som Figur 5 visar anges stöd för startups/inkubatorverksamhet som viktigast, följt av och restaurang och café samt kommunens besökscenter och turistinformation. I de öppna svaren bland de företag som är verksamma i Nynäshamn framkommer även att kontorsplatser samt service för mark och lokaler skulle vara positiva inslag.

Figur 55 Vilka aktörer, förutom Campus Nynäshamn och näringslivsenheten, behöver finnas på plats för ett ändamålsenligt näringslivs- och innovationscenter?

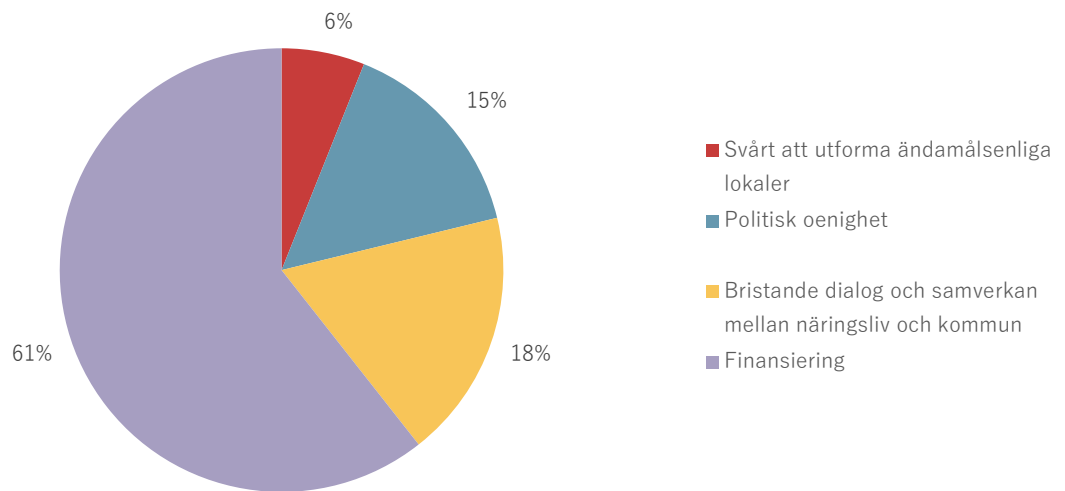
Källa: Faugert & Cos enkätundersökning

I Figur 5 ovan tydliggjordes att företag som är verksamma i Nynäshamn värderar konferenslokaler högt. Då sådana önskemål framkommit tidigt i analysen i samtal med företag innehöll enkäten en frågeställning om huruvida företagen skulle vara intresserade av att delta på branschmässor/events eller kongresser inom sitt intresseområde om detta möjliggörs genom ett näringslivs- och innovationscenter. Nästan tre av fyra företag (74 procent) svarade ja på denna fråga. Endast ett av de företag som var verksamt i Nynäshamns kommun svarade nej.⁴³ Av de öppna svaren framgår att möjligheten till branschmässor och event anses kunna bidra till ökad samverkan och förstärkta nätverk.

Företagen fick även svara på vilka utmaningar de ser med att etablera ett näringslivs- och innovationscenter. Som illustreras i Figur 6 nedan anges, inte oväntat, finansiering utgöra den största utmaningen. Drygt tre av fem företag anger finansiering som den främsta utmaningen för ett realiserande, följt av bristande dialog och samverkan mellan näringsliv och kommun och politisk oenighet.

⁴³ Faugert & Cos enkätundersökning

Figur 66 Främsta utmaningarna för att realisera ett näringslivs- och innovationscenter

Källa: Faugert & Cos enkätundersökning

2 Budget för ett näringslivs- och innovationscenter

En av frågeställningarna i analysen var att utreda och föreslå en budget för ett näringslivs – och innovationscenter. Budgeten ska inkludera både investeringsbehoven samt årliga kostnader för driften av näringslivs – och innovationscenter och ska inkludera åren 2023–2025. Denna analys har inte varit möjlig eftersom det är inte klart vilka verksamheter som ska omfattas, var det ska lokaliseras eller om lokalerna ska hyras eller ägas.

För att ändå få någon uppfattning av storleken på investering kan Gummifabriken nämnas som ett exempel. Investeringen budgeterades till 300 Mkr. På grund av utmaningar längs med vägen slutade notan på 500 Mkr. Detta skapade mycket skrivelser och ledde till en del motstånd hos såväl företag som allmänhet. Detta parerades dock väl av politikerna som trodde på det varför de valde att slutföra enligt plan. Fastighetsbolaget som idag äger Gummifabriken räknas med att börja gå med vinst 2064.

Att en verksamhet inte går med vinst är dock inte synonymt med att det inte tillför ett värde. Detta värde kan uppskattas med hjälp av värdeberäkningsmodeller. Västerviks kommun använder sig av det för att kunna kommunicera vinster av verksamheten. I dessa modeller kan inkludera en rad olika indikatorer som på olika sätt bidrar med intäkter till kommunen, exempelvis genom ökad inflyttning, ökad konsumtion, bättre matchning, och ökade skatteintäkter.

Alternativa finansieringskällor har även de diskuterats. Möjligheterna till detta är beroende av vilka andra verksamheter som ska finnas där men studier visar att alternativa finansieringskällor som används i kommuner är gräsrotsfinansiering och då särskilt för kulturverksamheter, sociala utfallskontrakt och mikrolån.

Vad gäller driften av verksamheten är även den svår att uppskatta. Klart är att driftskostnaderna sannolikt kommer att öka något. Hur stor ökningen blir kommer delvis bero på ambitionsnivån. Ett exempel är från Campus Västervik som har ungefär 1000 studenter. De har nästan 30 personer heltidsanställda för att hantera Campusverksamheten och har en driftomsättning om cirka 25 Mkr varav 22 är kommunala bidrag och 3 är intäkter genom uthyrning av lokaler och föreläsare, uppdragsutbildning och uthyrning av lokaler.

3 Slutsatser och rekommendationer

Analysen konstaterar att Nynäshamn inte verkar omfattas av tillväxtsspridningseffekterna från Stockholm i samma utsträckning som många andra kommuner i regionen. Detta eftersom pendlingsavståndet mellan Stockholm och Nynäshamn är förhållandevis långt. Restiden ligger ofta runt de 60 minuter som enligt forskning utgör gränsen för när de positiva spridningseffekterna på tillväxten i en kommun upphör. Det innebär att Nynäshamn behöver ta en aktivare roll och utforma strategier för att stärka sin attraktivitet på egen hand.

Analysen indikerar att ett näringslivs- och innovationscenter har potential att bli ett kraftfullt verktyg för att stärka kommunens tillväxt och attraktionskraft. Som mötesplats kan det skapa en lokal förtätning av nyckelaktörer inom näringsliv, utbildning och offentlig verksamhet, vilket i sin tur främjar agglomerationseffekter. Genom att inkludera aktörer och verksamheter som kopplar upp centret till regionala och nationella nätverk kan dessa effekter förstärkas.

Hur ska då ett näringslivs- och innovationscenter etableras i samverkan mellan kommunen och näringslivet? Ett näringslivs- och innovationscenter bör ta sin utgångspunkt i näringslivsdrivna och utvecklingsfokuserade verksamheter. Campus Nynäshamn inklusive inkubatorverksamhet och/eller stöd för startups samt science parks samt näringslivsenheten är centrala verksamheter i ett näringslivs- och innovationscenter. *Coworking spaces* eller kontorshotell kan främja såväl mötesplatsen som innovation och bör också ses som centrala. Vidare bör det beaktas om mark och exploatering har funktioner som bör ingå.

För att realisera mötesplatsen behövs kompletterande verksamheter. Restaurang och café är självklara liksom utrymmen för konferenser och evenemang. Kulturverksamheter inklusive bibliotek tycks addera ytterligare värde för mötesplatsen och bör därför övervägas. Särskilt sett till att Nynäshamn har som ambition att främja besöksnäringen för vilken kulturen kan spela en betydande roll. Studentbostäder kan bidra till att öka attraktiviteten.

För att kunna etablera näringslivs- och innovationscenter i samverkan mellan kommunen och näringslivet krävs förankring och kommunikation. De aktörer som omfattas bör präglas av en vilja att samverka. Ett näringslivs- och innovationscenter måste, om det etableras, göras det med utgångspunkten att det är en långsiktig investering för kommunen. Det kräver i sin tur politisk enighet. Det är också viktigt att en etablering får växa fram dynamiskt utifrån sina grundläggande verksamheter. Ett näringslivs- och innovationscenter ska ses i ljuset av den egna regionens styrkor och förutsättningar och anpassas därefter.

Företagen ser positivt på ett näringslivs- och innovationscenter. Majoriteten enkätrespondenter tror att ett sådant bidrar till mervärden i form av förbättrad kompetensförsörjning, ökad attraktivitet, stärkt samverkan och ökad tillväxt. Inkubatorverksamhet, café- och restaurang, kommunens

besökscenter och turistinformation anges av företagen som centrala verksamheter. Möjligheter till konferenser och *coworking spaces* eller kontorshotell anses vara viktiga.

Analysen stödjer vidare att ett näringslivs- och innovationscenter ska etableras på en central plats i Nynäshamn. Platsen ska möjliggöra för en mix av olika verksamheter. Vilka verksamheter som ska omfattas av ett näringslivs- och innovationscenter måste dock fastställas innan det är möjligt att utreda var det bäst kan lokaliseras. En grundläggande fråga för kommunen är om den vill etablera något i egna lokaler eller om de vill vara hyresgäster. Fallstudierna visar att båda alternativen kan bli framgångsrika. Nornan har en storlek och en lokalisering som gör att den även fortsatt bör övervägas som ett alternativ.

Utredningen kan inte i det här läget föreslå en budget för ett näringslivs – och innovationscenter då finansieringen styrs av platsen liksom vilka verksamheter som ska ingå och detta ännu inte är fastställt.

Ett näringslivs- och innovationscenter kan förväntas leda till ökad attraktivitet för kommunen, höjd utbildningsnivå, stärkt kompetensförsörjning liksom företagsklimat samt en ökad kunskapsöverföring, effekter som givet de utmaningar Nynäshamn har är viktiga. Studien indikerar att Nynäshamns kommuns potential är underutnyttjad och att ett näringslivs- och innovationscenter kan vara ett (av flera) viktigt verktyg för att bättre tillvara potentialen.

I ett nästa steg och om kommunen väljer att gå vidare med förslaget kan det finnas viktigt att fastställa en ordning för hur processen ska se ut. Det viktigaste är att kunna svara på frågan varför. Det krävs för att kunna förankra förslaget och för att kommunicera på ett trovärdigt sätt. Därefter behöver det fastställas vem som ska ingå. Det kräver en inventering och analys av kommunens olika enheter samt en förståelse för deras respektive målsättningar och ambitioner. När det är möjligt att besvara frågan vem som ska ingå är det möjligt att utreda platsen och när platsen är fastställd är det möjligt att utreda finansieringsfrågan.

Ett alternativt tillvägagångssätt är att först bestämma sig för en plats och utifrån den bestämma vilka verksamheter som ska ingå. Det kan vara något mindre framgångsrikt men kan givet att man utgår från de grundläggande verksamheter som krävs ändå fungera.

Appendix

Intervjuer och/eller sonderande samtal

Helena Matthews	Nynäshamns kommun
Nina Munters	Nynäshamns kommun
Marianne Lundin Lagestam	Nynäshamns kommun
Adam Svensson	Värnamo Näringsliv AB
Tobias Hörnqvist	Värnamo Kommunala Industrifastigheter AB
Ulf Svensson	Värnamo kommun
Lars Alkner	Värnamo kommun
Hanna Lassing	Kanico
Sofie Nielsen	Borås Stad
Jerry Engström	Västerviks kommun
Bengt Karlsson	Oskarshamns kommun

Referensgrupp

En referensgrupp bestående av Lasse Sahlin och Anneli Sahlin på Campus Nynäshamn och Nina Munters (initialt) som var tillförordnad näringslivschef när uppdraget påbörjades har försett utredningen med underlag och kontaktuppgifter till företag. De har också anordnat en studieresa till Gummifabriken i Värnamo under vilken utredningen deltog.

Omvärldsbevakning

Gummifabriken

Gummifabriken i Värnamo är en mötesplats där näringsliv, utbildning och kultur samverkar med en gemensam agenda för tillväxt. Här bedriver en väl avvägd mix av offentliga och privata aktörer sin verksamhet, som ska präglas av samarbete och samproduktion med fokus på kunskapsgenerering, innovation och upplevelser.⁴⁴

Gummifabriken ägs och förvaltas av det kommunala bolaget Värnamo Kommunala Industrifastigheter AB (VKIAB). Huvudmålet för såväl VKIAB som Gummifabriken är att genom

⁴⁴ <https://gummifabriken.nu/om-oss/>

samverkan med kommunen, det privata näringslivet och övriga kommunala bolag vara en aktiv part i utvecklingen av kommunen. Bolaget ansvarar för att det finns forum för samråd för verksamheterna i Gummifabriken och att dessa arbetar aktivt och effektivt.⁴⁵

Lärcentret Campus Värnamo är en av kärnverksamheterna i Gummifabriken. Campus Värnamo organiserar och genomför efterfrågestyrda utbildningar på högskole- eller yrkeshögskolenivå som är framtagna i nära samarbete med näringsliv och akademi. Campus Värnamo driver även Gummifabrikens teknikcenter där det anordnas teknikyfllada aktiviteter för förskola, grundskola, fritidskurser för barn och ungdomar, personalaktiviteter, samt kompetensutveckling för personal inom förskola och grundskola. Syftet är att stimulera teknikintresset i den industritunga kommunen och på så sätt stödja och förstärka kompetensförsörjningen och nyföretagandet inom teknikyrken. Genom att agera som en brygga för samverkan mellan skola och näringsliv ska Teknikcentret bidra till Gummifabriken och Värnamos attraktivitet.⁴⁶

I Gummifabriken finns även Värnamo Näringsliv, ett utvecklingsbolag som arbetar för att långsiktigt påverka utvecklingen av näringslivet, samarbetet mellan näringsliv och kommun, samt att skapa ett gynnsamt företagsklimat. Värnamo Näringsliv fungerar också som en paraplyorganisation för de övriga näringslivsorganisationerna i kommunen, samt är del av det större nätverket Business Gnosjöregion AB.⁴⁷ Värnamo Näringsliv har en affärsutvecklare som är kopplad till Science Park i Jönköpings län. Science Park erbjuder affärsutvecklingsinsatser och stöd för den som vill utveckla sitt företag med den övergripande målsättningen att skapa fler entreprenörer, fler växande företag och ett starkt regionalt innovationssystem.⁴⁸ I Gummifabriken finns också ett auditorium, biograf, kafé och restaurang, konstutställningar, stadsbibliotek och kontorshotell.⁴⁹

Simonsland och Textile Fashion Center

Simonsland är ett industriområde i Borås som utvecklats kring textilframställning sedan andra hälften av 1800-talet. 2006 förvärvade fastighetsbolaget Kanico det gamla textilindustriområdet som då var en stängd, nedgången och slutna stadsdel.⁵⁰ År 2010 inledde Kanico diskussioner tillsammans med Borås Stad och Högskolan i Borås/Textilhögskolan om ett eventuellt samarbete och 2011 skrevs ett samarbetsavtal med målsättningen att skapa ett centrum för verksamheter med

⁴⁵ <https://gummifabriken.nu/om-vkiab/>

⁴⁶ <https://gummifabriken.nu/verksamheter/campus-varnamo/>

⁴⁷ <https://gummifabriken.nu/verksamheter/naringsliv/>

⁴⁸ <https://sciencepark.se/om-oss/>

⁴⁹ <https://www.varnamo.se/varnamose/upplevaochgora/kulturochhistoria/gummifabriken.4.744eaf8a170b013f89d1269.htm>

!

⁵⁰ <https://www.fastighetsagarna.se/aktuellt/nyheter/2018/gfr/en-historisk-omvandling-i-nedgangen-stadsdel/>

textil anknytning i Simonsland.⁵¹ Under de senaste åren har området renoverats och fyllts med nytt innehåll med textil anknytning under ledning av Kanico.⁵² Ombyggnationen av området har finansierats av Kanico genom långa hyresavtal med Borås Stad.

I Simonsland finns bland annat Textile Fashion Center, en arena för kreativ samverkan mellan näringsliv, akademi, kommun och andra delar av samhället i syfte att bidra till en utveckling av hållbar tillväxt inom området och skapa goda förutsättningar för framtiden. Målet med verksamheten är även att bekräfta de satsningar som görs i Boråsregionen inom det textila klustret och utveckla regional samverkan inom Västsverige.⁵³

I Textile Fashion Center förstärks potentialen för kompetensdelning och samspel. Grunden för centret är Borås Stads och Högskolan i Borås verksamheter inom textil och mode. Det samlade näringslivet är den tredje tunga partnern i det nätverk centret ska främja. Genom dem sammanförs affärs- och innovationsutveckling, forskning, utbildning, kultur och upplevelser för att skapa en kreativ och inspirerande miljö med många hängivna och kompetenta människor. I centret finns också kontorshotell med mindre företag inom textil och andra branscher som bidrar till energi, entreprenörsanda och framtidsinriktning.⁵⁴

Studering och studenter har genom centret unika möjligheter till kunskapsutbyten och näringslivsrelaterade aktiviteter. Dessutom ges tillfällen till kontakter med potentiella framtida arbetsgivare.⁵⁵

I Textile Fashion Center är stöd för textilinnovation och affärsutveckling med hållbarhet i fokus en av hörnstenarna. Genom centret ges tillgång till det regionala och nationella innovationssystemet via flera organisationer så som bland annat Science Park Borås, Borås inkubator, Almi, samt en nätverksplattform för det textila näringslivet i Västsverige. Allt från etablerade företag till nya entreprenörer och studenter kan få hjälp att ta nästa steg mot ökad konkurrenskraft eller utveckling av idéer.⁵⁶

Textile Fashion Center ägs och drivs av det kommunala bolaget Akademiplatsen AB, vars uppdrag är att samordna och marknadsföra Textile Fashion Center och de olika verksamheterna där. Akademiplatsen AB ansvarar också för infrastrukturen i Textile Fashion Center med foajé,

⁵¹ <http://simonsland.se/byggresan/>

⁵² <https://www.lindholm-restaurering.se/projekt-1/simonsland/>

⁵³ <https://www.mynewsdesk.com/se/boras-stad/pressreleases/nytt-kommunalt-bolag-staerker-boraas-textil-och-modecentrum-836945>

⁵⁴ <https://textilefashioncenter.se/om-oss/>

⁵⁵ <https://textilefashioncenter.se/utbildning/>

⁵⁶ <https://textilefashioncenter.se/affarsutveckling/#affarsutv1>

reception, konferenslokaler, kommunikation och service.⁵⁷ Textile Fashion Center är också en plats för utställningar, evenemang och aktiviteter.⁵⁸ I Simonsland finns även restaurang, café, vinbar och pub.⁵⁹

Nova och Attrinova

Nova Utbildning, FoU & Affärsutveckling kan beskrivas som en variant av ett lärcenter som erbjuder högskoleutbildning och yrkeshögskoleutbildning dels i egen regi, dels genom andra lärcentrum i kombination men som också bedriver forskning och utveckling. Novas uppdrag är att bidra till hållbar regional tillväxt och ökad konkurrenskraft inom näringsliv och offentlig sektor genom att arbeta i gränssnittet mellan akademi, näringsliv och offentlig verksamhet samt mot allmänheten.⁶⁰

Utbildningsinsatserna genom Nova är i hög grad utformade efter näringslivets behov. Totalt omfattas 500 studenter.⁶¹ Forskning och utveckling på NOVA fungerar i stället som en resurs för att koordinera större forsknings- och utvecklingsprojekt med många samarbetspartners. Exempel på utvecklingsmöjligheter som näringsliv och offentlig sektor erbjuds inom FoU är industriella FoU-projekt, utbildningsinsatser, digitaliseringsprojekt för offentlig sektor och examensarbeten och studentprojekt.⁶²

Attrinova är den del av verksamheten som ansvarar över affärsutveckling och arbetar för tre övergripande aspekter:⁶³

- Att främja och koordinera etablering av fler företag
- Inkubator- och demoverksamhet samt avknoppningar med profil mot kunskapsintensiv och högteknologisk verksamhet.
- Kommersialisering av forskningsresultat utifrån de projekt som bedrivs i regionen

För att göra detta erbjuder Attrinova bland annat innovationsstöd i form av stöd från en affärsutvecklare och stöd för paketering av din affärsidé samt annat stöd för att starta och driva företag.⁶⁴

⁵⁷ <https://textilefashioncenter.se/kontakt/>

⁵⁸ <https://textilefashioncenter.se/evenemang/>

⁵⁹ <http://simonsland.se/vara-fastigheter/>

⁶⁰ <https://novaoskarshamn.se/om-nova-utbildning-fou-och-affarsutveckling/>

⁶¹ <https://novaoskarshamn.se/yh-hogskole-uppdagsutbildningar-heltid-deltid-distans/>

⁶² <https://novaoskarshamn.se/forskning/>

⁶³ <https://www.atrinova.se/kopia-p%C3%A5-integritetspolicy>

⁶⁴ <https://www.atrinova.se/innovationsstod>

Nova är tillsammans med bland annat näringslivsarbetet, som samordnas av näringslivschefen, och arbetsmarknadsenheten en del av den nyinrättade kommunledningsförvaltningen. Tidigare fanns det en tillväxt- och näringslivsförvaltning i vilken Nova ingick. I ett annat hus med en annan huvudman finns destinationsbolaget som arbetar med marknadsföring av staden i Oskarshamn.

Kommunen präglas av högteknologiska företag så som kärnkraftverket, en batterifabrik, Scania och ett pappersbruk. Två avtal med Nova har slutit avtal med KTH och Linköpings universitet som bistår med tekniska utbildningar på eftergymnasial nivå och som kärvs för att upprätthålla en kompetensbas.

Kommunen har också flertalet forskningsprojekt som har varit inriktade mot industrins behov. Ett exempel är ett Vinnovafinansierat projekt i nanoteknologi ihop med batterifabriken i syfte att spetsa tillverkningen och där kommunen samfinansierar. Utgångspunkten är högre utbildning, forskning och utveckling som kan leda till affärsutveckling. Nova och Attrinova är kommunens sätt att jobba proaktivt med utveckling.

technopolis
group

www.technopolis-group.com